

ISSUES AND MECHANISMS FOR PREVENTING SUSPICIOUS FINANCIAL TRANSACTIONS AND MONEY LAUNDERING IN ORDER TO ELIMINATE CORRUPTION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Otabek Davronov

Master's student

Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

E-mail: otobekdavronovoybeko 'g 'li@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: financial transactions, corruption, internal control units, fight against money laundering.

Received: 14.02.25

Accepted: 16.02.25

Published: 18.02.25

Abstract: In this article, the issues and mechanisms of preventing the legalization of suspicious financial transactions and proceeds from criminal activities were analyzed in the Republic of Uzbekistan in connection with the elimination of corruption.

O'ZNBKISTON RESPUBLIKASIDA KORRUPSIYANI BARTARAFT ETISH YUZASIDAN SHUBHALI MOLYAVIY OPERATSIYALAR VA JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADNI LEGELLASHTIRISHNI OLDINI OLISH MASALALARI VA MEXANIZMLARI

Otabek Davronov

Magistratura talabasi

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: otobekdavronovoybeko 'g 'li@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: moliyaviy operatsiyalar, korrupsiya, ichki nazorat bo'linmalari, jinoiy faoliyatdan daromadni legellashtirishga qarshi kurash.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida korrupsiyani bartaraft etish yuzasidan shubhali moliyaviy operatsiyalar va jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legellashtirishni oldini olish masalalari va mexanizmlari tahlil qilindi

**ПРОБЛЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ПОДОЗРИТЕЛЬНЫХ
ФИНАНСОВЫХ ОПЕРАЦИЙ И ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) ДОХОДОВ,
ПОЛУЧЕННЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ, В ЦЕЛЯХ ИСКОРЕНЕНИЯ
КОРРУПЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

Отабек Давронов

студент магистратуры

Академия правоохранительных органов Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

E-mail: otabekdavronovoybeko 'g'li@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: финансовые операции, коррупция, органы внутреннего контроля, борьба с отмыванием денег.	Аннотация: В данной статье проанализированы вопросы и механизмы предотвращения легализации подозрительных финансовых операций и доходов от преступной деятельности в Республике Узбекистан в связи с ликвидацией коррупции.
--	--

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2020 yil 24- yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Murojaatnomasida ta'kidlaganidek "Jamiyatimizda korrupsiya illati o'zining turli ko'rinishlari bilan taraqqiyotimizga g'ov bo'lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo'lmaydi, umuman jamiyatning birirta tarmog'i rivojlanmaydi" deya ushbu illatga nisbatdan muvofiqsiz kurash olib borishga da'vat etmoqdalar. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylangan ilk kunlardan qorrupsiyaga qarshi kurashish sohasida bir qator Qonun va qonunosti hujjatlar qabul qildi. Jumladan, 2017-yilning 3-yanvarida "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi 419-sonli qonun qabul qilindi. Mazkur qonun korrupsiyaga qarshi kurashishda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi va korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyati tartibga solinib, korrupsiyaga qarshi kurashishning qonuniy asosi yaratildi. Mazkur qonunning 3-moddasida korrupsiya tushunchasiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra, korrupsiya – shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeyidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foidalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etishdir Qonunning samarali ijrosini ta'minlash, jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlarni o'z vaqtida va sifatli amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27- maydagi PF-5729-son Farmoni bilan "2019-2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi" hamda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining yangilangan tarkibi tasdiqlanib, uning asosiy vazifalari belgilab berildi. Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020- yil 30-

iyundagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 6013-sonli Farmoni qabul qilindi va ushbu Farmonda ham korrupsiyaga qarshi kurashishning ustuvor vazifalari belgilab berildi. Amalga oshirilgan islohotlar korrupsiyaviy jinoyatlarning sodir etilish dinamikasiga muayyan darajada ta’sir qildi. Xususan. 2003 yildag Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi” 2000 yil 15 noyabrda qabul qilinga “Transmilliy uyushgan jinoyatchilikga qarshi” konvensiya xalqaro “Merida konvensiyasi” va 1989 yilda qabul qilingan “Polermo konvensiyasi” korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha masalalar aks ettirilgan. Mamlakatimiz korrupsiyaga qarshi kurash doirasida 2008 yilda BMT korrupsiyaga qarshi konvensiyani implemintatsiya qilindi. Qolaversa 2010 yilda Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti doirasida qabul qilingan Korrupsiyaga qarshi kurashning Istanbul hamkorlik rivojlanish tashkilotiga qo‘shilganligi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis qonunchilik palatasi tomonidan 2011 yilda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legellashtirishga qarshi kurash bo‘yicha Yevroosiyo guruhi to‘g‘risidagi bitimni ratifikatsiya qildi. Yuqorida keltirib o‘tilgan xalqaro huquq normalari orqali korrupsion xavf xatarlarni baholash orqali uni oldini olish kelgusida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan korrupsion to‘siqlarni bartafat etish muhim vazifa hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Moliyaviy operatsiyalar bilan bog‘liq korrupsion jinoyatlar sifatida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legellashtirishga qarshi kurash doirasida 1989 yilda tashkil etilgan FATH (Financial action task Force) moliyaviy guruhi tomonidan ishlab chiqarilgan tavsiyalarni chuqur tahlil qilgan holda shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlash usullari va yechimlarini tahlil qilgan holda qonunchilikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir. jamiyati institutlarining birgalikdagi faoliyatini ta’minlash vazifalari yuklatildi. Bunda davlat organlari va tashkilotlarining faoliyatini ochiqlik, oshkaralik va shaffoflikni ta’minlash hamda mansabdor shaxslarning aholi oldidagi hisobdorligini yo‘lga qo‘yish orqali davlat boshqaruvida samarali va ta’sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Shu nuqta’yi Korrupsiyaga qarshi kurash va uning oldini olish borasidagi faoliyatining institutsional asoslari yaratildi. Oliy Majlisning har ikkala palatalarida ham Korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari bo‘yicha qo‘mitalar tashkil etildi hamda korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat dasturlari belgilanib, ijrosi ta’minlandi. Korrupsiyaga qarshu kurash bo‘yicha respublika idoralararo komissiya va uning hududiy idoralararo komissiyalari O‘zbekiston Resspublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy kengash va uning hududiy kengashlari etib qayta tashkil etildi. Milliy kengashning ishchi organi- Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi. Agentlikka davlat organlari, ommaviy oxborot vositalar, fuqarolik jamiyati institutlarining birgalikdagi faoliyatini ta’minlash vazifalari yuklatildi. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi milliy

qonunchilik xalqaro standartlarga asosan muvofiqlashtirildi. O'zbekistonning BMTning korrupsiyaga qarshi konvensiyalarga qo'shilishi- Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini takomillashtirishga zamin yaratdi. Mamlakatimizda "korrupsiya" so'zi ishlatilgan 210 ta normativ huquqiy hujjat mavjud. O'zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurash borasidagi dastlabki qadamni 2008 yildan boshladi. Mamlakatimizda korrupsiyaning tizimini joriy etish bo'yicha izchil choralar ko'rilmoqda. Korrupsiyaga qarshi samarali kurash olib borish maqsadida "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida" gi qonuning qabul qilinishi davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining korrupsiyaga qarshi kuch va umkoniyatlarni yaxlit tizimini imkonini berdi. Bunda korrupsiyaga oid xuquqbuzarliklar toifasiga poraxo'rlik, manfaatlar to'qnashuvini vujudga kelishi, jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga oid xuquqbuzarlik, latent, predikat jinoyatlar sifatida e'tirof etildi. Predikat jinoyatlar asosan shubhali moliyaviy operatsiyalar hamda noqonuniy tranzaksiyalar bilan bog'liq bo'lgan bo'lganligi sababli ushbu xuquqbuzarliklar asosan elektron platformalar yoki turli pul o'tkazmalari orqali amalga oshiriladi. Shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlash yuzasidan sun'iy intellekt yoki tizim orqali monitoring qilish vazifasini yuklaydi. Moliya sohasida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash yo'nalishida xorijiy mualliflarning ilmiy asarlari keng tadqiq etilgan bo'lib, D.Bryu, R.Kachalov, K.Makkonell, V.Nordxaus, P.Samulson, A.Tompson va boshqa olimlar ishtirokida bayon etilgan. Qolaversa moliyaviy xavfsizlik masalalaro, moliyaviy tahdidlar va ularni oldini olish yuzasidan S.Amanda, S.Axmad, De Goyede, Moral Garsiya, Veng kabi olimlar tomonidan tahlil qilib o'tilgan. Mahalliy iqtisodchi olimlar jumlasiga N.Jumayev, D.Raxmonov, A.Burxonov, X.Abulqosimov, T.Abdulkarimov, M.Pardayev, D.Ortiqov, D.Istamov, M.Muxammedov, E.Xadjayev, M.Qodirov tomonidan chuqur tahlil qilinib o'rganish ishlari olib borilgan. Tadqiqotlar asosan shubhali operatsiyalarni amalga oshirish noqonuniy pul o'tkazmalarini amalga oshirishga to'sqinlik qilish hamda ushbu pul o'tkazmalari orqali noqonuniy tranzaksiyalarni, jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga hamda moliyaviy xavfsizlikni kuchaytirish chora tadbirlariga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlash uchun bir qator mexanizmlar va tashkilotlar faoliyat yuritadi. Bu jarayon banklar va boshqa moliyaviy tashkilotlar tomonidan monitoring qilishda ichki nazorat tizimlarida banklar , mikromooliya tashkilotlari, sug'urta kompaniyalari va boshqa moliyaviy tashkilotlar o'zlarining ichki nazorat tizimlariga ega bo'ladi. Bu tizimlar shubhali operatsiyalarni avtomatik ravishda aniqlash uchun dasturiy ta'minot va maxsus algortimlardan foydalaniladi. Bundan tashqari mijozlarni bilish (KYC) tamoyili asosida moliyaviy tashkilotlar mijozlarni ro'yxatga olishda ularning shaxsini, faoliyatini va moliyaviy ahvolini aniqlash majburiy hisoblanadi. Bu esa shubhali moliyaviy operatsiyalarni va noqonuniy tranzaksiyalarni aniqlashga yordam beradi. Bank-moliya sohasida

shubhali operatsiyalar haqida xabar berishda moliyaviy tashkilotlar va shubhali operatsiyalarni aniqlagan taqdirda, bu haqda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentiga zudlik bilan xabar berishi lozimdir. Bank-moliya sohasida shubhali operatsiyalarni aniqlash yuzasidan maxsus vakolatli organlar mavjud bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Markaziy bank huzuridagi Moliyaviy Monitoring departamenti O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurash departamenti O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va boshqa vakolatli organlar tomonidan ishlab chiqiladi va belgilanadi. Bu me'zonlar asosan shubhali operatsiyatlarning hajmini, turini, ishtirokchilar, maqsad va vazifalarini aniqlash va uni oldini olishga qaratilgan bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlash uchun bir qator mexanizmlar va tashkilotlar faoliyat yuritadi. Ushbu mehanizmlar bevosida huquqni muhofaza qilish organlari bilan o'zaro hamorlikda shubhali operatsiyalarni aniqlash me'zonlaridan kelib chiqib moliyaviy monitoring sub'ektlari mijozlarning odatiy faoliyatiga mos kelmaydigan operatsiyalarni aniqlagan holda amalga oshirilgan operatsiyalarni g'ayritabiyy operatsiya sifatida baholanishi lozim. Moliyaviy operatsiyalarning murakkab tuzilmaga ega bo'lgan yoki bo'lmaganligini iqtisodiy maqsadning mavjud yoki mavjud emasligini inobatga olish zarurdir. Qolaversa shubhali shaxslar bilan operatsiyalar korrupsiyada yoki boshqa jinoiy qilmishda gumon qilinayotgan shaxslar bilan bog'liq operatsiyalarni zudlik bilan aniqlab unga chek qo'yish masalalarini ko'rish shart. Bunda shubhali moliyaviy operatsiyalarni oldini olish mexanizmlarini modernizatsiya qilishda sun'iy intellekt texnologilaridan zamonaviy yechim sifatida foydalanish muhim hisoblanadi. Chunki aynan ushbu zamonaviy texnologiyalarni sohada keng hajmda qo'llash aksar hollarda ofshor kompaniyalar bilan bo'g'liq operatsiyalarni amalga oshirgan shaxslarning yuridik manzilini, joylashgan hududini shaxsni identifikatsiya qilish imkoniyatini hamda agar shubhali moliyaviy operatsiyalar jamiyatlar tomonidan sodir etilgan bo'lsa zudlik bilan ushbu jamiyatning ta'sis hujjatlarini ko'rib chiqqan holda javobgarlik choralarini ko'rish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki ushbu jarayonlarda turli korrupsion omillar sabab mijos sifatida kelgan shaxslar bak sohasida faoliyat yuritayotgan mansabdor shaxslar bilan korrupsion bitim natijasida o'z pul mablag'larini yashirish, o'tkazish maqsadida iloji boricha qonun doirasidan chetga chiqishga harakat qiladi. Shu sababli ham ushbu holatlarda huquqbuzarlik elementlari vujudga kela boshlaydi. Ushbu shubhali moliyaviy operatsiyalarni nazorat qiluvchi maxsus vakolatli davlat organlari ichki nazorat monitoring qilish boshqarmasi orqali gumonli va shubhali deya e'tirof etilgan pul o'tkazmalari yuzasidan zudlik bilan tekshirish faoliyatini amalga oshiradi. Qolaversa shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlash faqatgina yagona tashkilot orqali amalga oshirilmaydi

masalan faqat (bank moliya ichki nazorat bo'limlari) bilangina aniqlashni imkonini mavjud emas. Moliyaviy operatsiyalarni aniqlash yuzasidan kompleks tekshiruv orqali ya'ni huquqni muhofaza qiluvchi organlari, hamda xorij moliyaviy tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik masalasini yanda rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bundan ko'zlagan maqsad faqatgina shubhali operatsiyalarni aniqlash emas balki, kelgusida sohada moliyaviy operatsiyalar sifatida baholangan jinoyat qilmishni oldini olish, davlat byudjetiga zarar keltirishi mumkin bo'lgan hamda soliq to'lovlaridan qasddan bo'yin tovlash orqali korrupsion muhitni vujudga kelishiga to'sqinlik qilishga qaratilgan bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida gumonli va shubhali moliyaviy operatsiyalarning me'zonlari va alomatlari sifatida, tijorat banklari tomonidan tavakkalchilik darajasi yuqori bo'lgan operatsiya yoki uni amalga oshirayotgan mijozlar borligi. Rezident-mijoz tomonidan Tovar yetkazib berish (ish beruvchi, xizmat ko'rsatish) shartnomlari bo'yicha avval olingan summaning norizident foydasiga muntazam ravishda qaytarib berilish holati aniqlanganda. Operatsiyalarni amalga oshirish uchun taqdim etilgan hujjatlarni haqiqiylikiga gumon tug'ilishi yoki operatsiya to'g'risidagi operatsiya bajaruvchi tomonlarda mavjud bo'lgan ma'lumotlar tijorat bankidagi ma'lumotlarga mos kelmasligi. Operatsiya amalga oshirish uchun ariza (topshiriq iltimosnoma) bilan murojaat qilinganda mijozning xatti-xarakatlarida g'ayrioddiy jihatlarning mavjud bo'lishi masalan asabiylashish, ikkilanish, mijozning harakatlarini boshqarib turuvchi shaxslarning mavjudligi uning agressivligi yoki uning boshqa shaxslarga sababsiz telefon orqali maslahat uchun murojaat qilishi. Mijozning maxfiylik masalalari yuzasidan g'ayrioddiy tashvishlanish yoki tijorat banki tomonidan operatsiya haqida so'ralgan taqdirda ma'lumotlarni asossiz kechiktirish orqali korrupsion sharoitni paydo qilish. Tijorat banki ishtirokida mijoz tomonidan bajarilayotgan operatsiyalarning amaliyotda va qonunchilikda zid ekanligi yaqqol ko'rinib turgan holatda yoki ushbu operatsiyalarda manfaatlar to'qnashuvi yoki korrupsion jinoyatlar mavjud bo'lgan holatlar mavjudligi. Mijoz tomonidan moliyaviy operatsiya amalga oshirish kuniga belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 500 baravariga teng yoki undan oshadigan umumiy summada bajarilayotgan operatsiyalarga o'xshash operatsiyalarning summalari asossiz taqsimlanish holatlari mavjud bo'lsa. Bir konteragentning terminalidan bir kun davomida besh va undan ortiq xalqaro to'lov kartalaridan har bir kartaning operatsiyasi bazaviy hisoblash miqdorining 25 baravariga teng bo'lgan yoki undan oshadigan summadagi operatsiyalar to'lov yoki naqd pul yechilishi amalga oshirilganlik aniqlansa. Pul mablag'larini O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga oluvchi ro'yxatdan o'tgan joydan farqlanuvchi hududda joylashgan bankda ochilgan oluvchining hisob varag'iga operatsiya amalga oshirish kuniga belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 500 baravariga teng yoki undan oshadigan summada o'tkazilishi ayon bo'lgan holatlar aniqlangan taqdirda shubhali moliyaviy operatsiya sigata e'tirof etiladi. Gumonli operatsiyalarni amalga oshirgan shaxslar asosan O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqi

afshor hududlarda davlat ro'yxatidan o'tgan shaxslar hisoblanib. Ushbu pul jo'natmalarini amalga oshirgan shaxslarning ta'sis hujjatlari haqidagi ma'lumotlar mavjud bo'lmaydi va asosan noqonuniy moliyaviy operatsiyalar norezident shaxslar o'rtasida o'zaro pul o'tkazmalaridan amalga oshiriladi. Biroq jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga qarshi kurashishga aloqdagi shaxslarning shubhali operatsiyalarini aniqlashda eng avvalo o'tkazilayotganda pul summasini, ayana ushbu operatsiya kim tomonidan amalga oshayotganligini hamda noqonuniy tranzaksiyalar qaysi bank kartasiga kelayotganligini, jismoniy shaxs to'g'risidagi ma'lumotlar muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hamda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti tomonidan "Tijorat Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga, qarshi kurash boyicha qarorda ichki nazorat qoidalariga o'zarish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi qarorda keltirib o'tilganidek mijozning bank kartasiga bir vaqtda yoki ko'p marotaba 30 kundan oshmaydigan muddatga bazaviy hisoblash miqdorining 500 baravariga teng yoki undan oshadigan umumiy summada pul mablag'larini bir yoki bir nechta bank kartasiga yoxud elektron hamyonlarga o'tkazilishi yuzasidan eng avvalo pul orqali moliyaviy operatsiyalar o'tkazilayotganida shuni inobatga olish kerakki, 5 ta va undan ortiq bank kartasidan bank mobil ilovasi orqali bir vaqtda yoki ko'p marotaba 30 kundan oshmagan muddat davomida 1 ta xorijiy elektron hamyonlarga pul o'tkazmalari amalga oshirilganda, 5 ta va undan bank kartalariga bir vaqtda yoki ko'p marotaba 30 kunda oshmagan muddat davomida 1 ta xorijiy elektron hamyonga pul mablag'larini g'ayritabiiy usulda kelib tushish holatlari kuzatiladi. Qolaversa 1 a bank kartasidan bank mobil ilovasi orqali bir vaqtda yoki ko'p marotaba 30 kundan oshmagan muddat davomida 5 ta undan ortiq xorijiy elektron hamyonga pul mablag'lari o'tkazilish holatlari aniqlagan holatlari kuzatilsa o'z-o'zidan jismoniy shaxslar o'rtasida bevosita turli shubhali operatsiyalar amalga oshirilganligini bilib olishimiz mumkin bo'ladi. Ushbu shubhali operatsiyalar aniqlangan taqdirda zudlik bilan Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti va boshqa vakolatli organlarga xabar berish lozimdir. Shubhali moliyaviy operatsiyalarni aniqlashda moliyaviy operatsiyalarda ishtirok etayotgan subyektlarni identifikatsiyalash jarayonida olingan ma'lumotlar, shuningdek mijoz bilan ishlashga berilgan tavakkalchilik darajasi mijoz tomonidan amalga oshiriladigan (oshirilgan) operatsiyalarning mijoz faoliyatining asosiy yo'nalishlariga muvofiqligiga ishonch hosil qilish uchun va zarur hollarda mablag'lar manbalarini o'rganish uchun monitoringga asos bo'lib hisoblanadi. Shuningdek mijozlarni identifikatsiyalash va ular operatsiyalarining joriy tekshiruvi lavozim majburiyatlariga muvofiq tijorat bankining mijozlarga bevosita xizmat ko'rsatuvchi (mas'ul ijrochilar, kassirlar va shu kabi) xodimlar tomonidan o'tkaziladi, ular shubhali va (yoki) gumonli, ushbu qilinayotgan operatsiyalarda korrupsion holatlar yoxud manfaatlar to'qnashuvi holatlari yoki alomatlari

aniqlagan taqdirda bunday operatsiyalar haqida bevosita o'z rahbariga va Ichki nazorat xizmati xodimlariga yozma ravishda zudlik bilan xabar berishi lozim. Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki Mijozlar operatsiyalarining keyingi tekshiruvi Ichki nazorat xizmati xodimlari tomonidan joriy tekshiruv jarayonida aniqlanmaydigan shubhali operatsiyalarni aniqlash maqsadida, mijozning o'tgan davr mobaynida bajargan operatsiyalarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad o'tkazilayotgan moliyaviy operatsiyalarda noqonuniy pul o'tkazmalariga chek qo'yish, turli korrupsion jinoyatlar yoki jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga yo'l qo'ymaslik hamda manfaatlar to'qnashuvini (Lobbizm)ni oldini olish eng asosiy vazifalar hisoblanadi.

TIJORAT BANKLARI DOIRASIDA QIYOSIY TAHLIL JINOIY QILMISH SIFATIDA E'TIROF ETISH USULLARI

Tijorat banki faqat mazkur badda ko'rsatilgan choralar qo'llanilganidan so'ng, Ro'yxatga kiritilgan shaxsni uning operatsiyasi to'xtatib turilganligi va (yoki) pul mablag'larini yoki boshqa mol-mulkini ishga solmay to'xtatib qo'yilganligi haqida xabardor qilishga haqli. Moliyaviy operatsiya to'xtatilgan taqdirda mijozning topshirig'i asosida hisobvaraqlardan pul mablag'larini hisobdan chiqarish amalga oshirilmaydi. Mijoz topshirig'i operatsiyalari to'xtatilgan mijozlarning topshiriqlari ro'yxatga olinadigan alohida jurnalda ro'yxatga olinishi, shuningdek operatsiya tiklanishiga qadar maxsus jildga joylashtirilishi lozim. Tijorat banki tomonidan ishga solmay to'xtatib qo'yish uning bevosita egalik qilayotgan pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulkarga nisbatan amalga oshiriladi. Tahlillar O'zbekiston tijorat banklari va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra 2010-2023 yillarda moliyaviy operatsiyalar soni to'g'risida rasmiy ma'lumotlarga asoslanadi. Monte Karlo usulida raqamli pullar bilan tranzaksiyalar hajmi modellashirish amalga oshiriladi, bu tasodifiy o'zgaruvchilar yordamida ko'rsatkichlarni hisoblash imkonini beradi. Tahlillar tavsifi ehtimollikni modellashirish uchun, maxsus ketma-ketliklarni o'z ichiga olgan simulyasiya qiluvchi algoritmlar bilan o'zgartiriladi. Algoritm muhim xususiyatlarni olish uchun matematik statistika usullari bilan sun'iy ravishda olingan materiallar bilan ishlatailadi. O'zgartirilgan qiymatni hisoblash raqamli tranzaksiyalar soni hamda moliyaviy operatsiyalar jarayonini prognoz qilingan qiymatini aniqlash uchun "Exel VBA" dasturiy ta'minotidan foydalaniladi. Ta'kidlash joizki, xo'jalik yurituvchi subyektlar yuzma-yuz aloqalardan ko'ra internet orqali bankga kelmasdan xizmatdan foydalanishni Afzal ko'rishmoqdalar. Shunday qilib, tahlil qilingan yillar oralig'ida internetni kirib borishi hisob-kitoblar ulushining ko'payishiga, tijorat banklarida ochilgan hidob raqamlarining umumiy sonida ham qayd etildi. Moliyaviy operatsiyalar miqdori 2013 yilda 6,48%ni tashkil etgan bo'lsa 2023 yilda bu ko'rsatkich 69,63% ni tashkil etdi. Elektron hisobning mazkur statusi pul o'tkazmalarni yashirish bilan bo'g'liq cheklovlarni oldini olishga imkon beradi. Shu o'rinda,

elektron pullar bilan amalga oshirilgan shaxsiylashtirilgan operatsiyalarning ulushi va tahlil qilingan davrda ularning hazmi ijobiy dinamikaga ega bo'lib, 2019 yil va 2023 yillarda ikkinchi ko'rsatkichning qiymati 76% dan oshdi. Tahlillar iqtisodiy sohada tadqiqot amalga oshiruvchi olim M.Sandelning qararshlarini tasdiqladi. "Biz odatda foydalanilgan ko'plab qurilmalar haqida gap ketganda biz maxfiylikni qulaylik uchun almashtirishga tobora tayyormiz" degan fikrni ilgari surgan. Shubhali operatsiyalarni amalga oshirish jarayoni bevosita jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish bilan bog'liq bo'ladi. Chunki aynan shubhali moliyaviy operatsiyalar orqali turli noqonuniy pul o'tkazmalari amalga oshirilmoqda. Ushbu noqonuniy pul o'tkazma va jo'natmalarni amalga oshirish usulini va unda yuzaga keladigan korrupsion holatlarni aniqlash huquqni muhofaza qiluvchi organlar uchun juda muhim hisoblanadi. Shu nuqta'i nazardan shubhali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish bevosita jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishda ifodalangan ijtimoiy xavfli qilmishlar bilan bog'liq bo'ladi. Chunki shubhali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda ifodalangan harakatlarning kelgusidagi manfaatdorligi aynan noqonuniy faoliyat natijasida daromadlarini yashirish orqali ifodalanadi. O'zbekiston Respublikasida "Jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga qarshi kurash to'g'risida" gi qonunda pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar tomonidan shubhali deb topilgan operatsiyalar haqidagi xabarlarlar yuzasidan Bosh prokuratura huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashiish departamenti vakolatli organ hisoblanadi. Jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirish deb pul mablag'lari va boshqa mol-mulk jinoiy natijasida topilgan bo'lsa ularni o'tkazish mulkga aylantirish yoxud o'zlashtirish yo'li bilan ularning kelib chiqishiga qonuniy tus berishdan, xuddi shuningdek bunday pul mablag'larining yoki boshqa mol-mulkning asl xususiyatini manbaiini, turgan joyini, tasarruf etish, ko'chirish usulini pul mablag'lariga yoki boshqa mol-mulkga bo'lgan haqiqiy egalik huquqini yoki ularning kimga qarshligini yashirishdan yoki sir saqlashdan iborat bo'lgan noqonuniy faoliyatga aytiladi. Jinoiy daromadlarni legallashtirishni aniqlashning eng muhim elementlaridan biri bo'lib, qoida tariqasida legallashtirish ketma-ket (ba'zan bir vaqtda) sodir etiladigan harakatlar majmuidan iboratdir. Ta'kidlanganidek, jinoiy daromadlarni legallashtirish daromad olishning jinoiy manbalari, ularni saqlash va yashirish shakllari, joyi, vaqtning davomiyligi, legallashtirish shartlari, ishtirokchilar va legallashtirish jarayonida parallel ravishda amalga oshirilgan boshqa jinoyatlar bilan o'zaro bog'liqlik darajasini belgilash muhim. Jinoiy daromadlarni legallashtirish alohida jinoyat sifatida bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida shakllanib, ularning muntazamliligi mulkning boshqa turlariga va davlat mulkiga egalik huquqi bilan bir qatorda iqtisodiy faoliyatning barcha sohalarida to'la va faol ishtirok etishi bilan bog'liq. Sharqiy Sibir davlat texnologiya va menejment universiteti jinoyat huquqi fanlari kafedrası dotsenti, yuridik fanlar nomzodi Jambalov Dmitriy Bairovichning "Jinoiy yo'llar bilan olingan

daromadlarni qonuniylashtirish (yuvish)ning sud-tibbiy xarakteristikalarini” nomli maqolasida quyidagi fikrlar bayon qilingan. Xususan, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish bilan bog‘liq jinoyatlarni tergov qilishda tergov bo‘linmalarining samaradorligini oshirish shartlaridan biri ularni tergov qilishning samarali metodologiyasini ishlab chiqish hisoblanadi. Bunday usullarni ishlab chiqish chora-tadbirlari jinoyatning sud-tibbiy belgilarini aniqlash va ochish bilan bog‘liq masalalarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Samarali va amaliy talabga ega bo‘lgan tergov metodologiyasini ishlab chiqish zarurati tergov organlari tomonidan qonuniylashtirish belgilarining noaniq talqini va odatiy tergov holatlarini hal qilishda yagona yondashuvning yo‘qligi bilan bog‘liq. Tadqiqotchi olim Jambalov Dmitriy Bairovich tadqiqotida tadqiqotning maqsadi jinoyatning sud-tibbiy belgilarining asosiy elementlarini, shuningdek, jinoiy daromadlarni legallashtirishning bosqichlarini (bosqichlarini) ajratib ko‘rsatish va ko‘rib chiqishdan iboratligi, ularga erishish uchun quyidagi vazifalarni hal qilish kerakligiga alohida e‘tibor qaratgan: 1) kriminalistik xususiyat elementlarini shakllantirishga yondashuvlarni ko‘rib chiqish; 2) jinoiy daromadlarni legallashtirish bosqichlarini ajratib ko‘rsatish; 3) jinoyat sodir etishning odatiy usullarini aniqlash va asoslash bo‘yicha mualliflarning pozitsiyalarini tahlil qilish; 4) oldingi muammolarni hal qilish asosida jinoyatning kriminalistik belgilarining asosiy elementlarini ko‘rib chiqish. O‘rganish natijasida hozirgi vaqtda ko‘rib chiqilayotgan jinoyatning kriminalistik belgilarining elementlarini shakllantirishga yagona yondashuv mavjud. Ayrim mualliflar bunday elementlar qatoriga jinoyatlarning aksariyat turlari uchun an’anaviy kriminalistik belgilarning elementlarini, masalan: jinoyat ob’yekti va predmeti to‘g‘risidagi ma’lumotlar; jinoyat sodir etish usullari haqida; jinoyat sodir etilgan joy va vaqt haqida; jinoyatchining shaxsi to‘g‘risida; jinoyatning tipik izlarini kiritadilar. Boshqa tadqiqotchilar jinoiy daromadlarni legallashtirishning bosqichlarini (bosqichlarini) tavsiflash nuqtai nazaridan sud-tibbiyot xususiyatlarini ochib beradilar, bu qonuniylashtirish faktlarini dinamikada (rivojlanishda) ko‘rsatishga imkon beradi. Ammo ko‘proq ma’lumot mazmuni uchun nafaqat sud-tibbiy xususiyatlarning elementlarini ochib berish, balki ushbu elementlarni qonuniylashtirishning muayyan bosqichlari bilan bog‘lashga harakat qilish tavsiya etiladi. Bunday yondashuv jinoyatning dinamikasini ham, qonuniylashtirishning muayyan bosqichlaridagi unsurlarning mazmunini ham ochib beradi. Bu, birinchi navbatda, jinoyatning predmeti, usuli va mazmuni to‘g‘risidagi ma’lumotlarga, shuningdek, muayyan legallashtirish operatsiyalari natijasida hosil bo‘lgan izlarga taalluqlidir. Shuni ta’kidlash kerakki, jinoiy daromadlarni qonuniylashtirishning sud-tibbiy xususiyatlarining o‘xshash tavsifi, unda bosqich va element yondashuvlarini birlashtirish S.K. Krepisheva tomonidan taklif qilingan. Jinoiy daromadlarni qonuniylashtirish bosqichlarini nafaqat kriminalistik belgilarning an’anaviy elementlari bilan, balki muayyan jinoiy tashkilot faoliyati bilan ham bog‘liq holda ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Ko‘rib

chiqilayotgan muammoni o'rganayotgan mualliflarning ko'pchiligi bir ovozdan jinoiy daromadlarni legallashtirish faktlari, qoida tariqasida, jinoiy guruhlar tomonidan sodir etilganligi va qonuniylashtirish jinoiy kapital aylanishining yakuniy bosqichidir. Shunday qilib, tadqiqot natijalari Yu.I. Selivanovskaya jinoiy yo'l bilan olingan pul mablag'larini yoki boshqa mol-mulkni legallashtirish (yuvish) uyushgan guruhlarining iqtisodiy sohadagi jinoiy faoliyatining ikkita asosiy yo'nalishlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. R.V. Jubrin ta'kidlaganidek, "jinoiy daromadlarni legallashtirishdan olingan moliyaviy yordam tufayli transmilliy uyushgan jinoyatchilik mavjud". E.V. Shcheglovaning so'zlariga ko'ra, jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Jinoiy daromadlarni qonuniylashtirishning asosiy belgilari quyidagilardan iborat: - ilgari sodir etilgan jinoyatni sodir etish, buning natijasida darhol tasarruf etish mumkin bo'lmagan moddiy ne'matlar olinadi; - jinoiy daromadlar bilan bog'liq harakatlar, agar ularning maqsadi ushbu daromadlarga egalik qilish, ulardan foydalanish yoki ularni tasarruf etishga huquqiy shakl berish bo'lsa; - jinoiy daromadlarning kelib chiqish izlarini yashirish; - noqonuniy daromad olgan shaxslarni yashirish va daromadlarni legallashtirish jarayonini boshlash; - daromadning qonuniyligi ko'rinishini yaratish; soliqdan qochish; - noqonuniy manbalardan olingan mablag'lardan tezkor foydalanish imkoniyatini yaratish; - jinoiy daromadlarni yuridik biznesga xavfsiz investitsiya qilish uchun shartsharoitlarni ta'minlash va boshqalar. Jinoiy daromadlarni legallashtirish har qanday jinoiy faoliyatning tarkibiy qismi, jinoiy iqtisodiy siklning asosiy elementi - jinoiy iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish va doimiy yangilash uchun zarur bo'lgan alohida bosqichlarni ketma-ket o'zgartirish jarayoni. Bu bosqichlar: jinoiy daromadlarni shakllantirish, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish yoki legallashtirish, iste'mol qilish, jinoiy daromadlarni jinoiy investitsiya qilish yoki ularni qonuniy biznesga kiritish. Huquqiy adabiyotlarda, xususan, sud-huquq sohasidagi jinoiy daromadlarni legallashtirish muammosi hali yetarlicha nazariy jihatdan yoritilmagan. Jinoiy daromadlarni legallashtirishning kriminalistik jihatida huquqshunoslar orasida bir to'xtamga kelinmaganligi bois, bu turdagi jinoiy faoliyatning asosiy xususiyatlari (belgilari) quyidagicha taklif qilinadi: a) jinoiy daromadlarni legallashtirishning predmeti; b) jinoyatni sodir etish jarayoni (bosqichlari); d) legallashtirish vositalari (usullari); e) jinoyatchi shaxsi (portreti). A) legallashtirish predmeti bo'lib, jinoiy daromad, pul, qimmatli qog'ozlar, qimmatbaho metallar va toshlar, ko'chmas mulk va boshqa mol-mulk, tovarlar, xom-ashyo, huquqiy hujjatlar va boshqalar. Yuqorida sanab o'tilgan moddiy yoki mulkiy bo'lmagan qimmatliklar jinoiy faoliyat natijasida to'liq yoki qisman bo'lsa-da ortirilganligini tasdiqlovchi dalillar bo'lganda, kvalifikatsiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi. B) jinoiy daromadlarni legallashtirishni amalga oshirish jarayoni (bosqichlari) uch bosqichga bo'linadi: jinoyat sodir etishga tayyorgarlik; to'g'ridan-tog'ri amalga oshirish; keyinchalik ochiq foydalanish uchun

qonuniylashtirilgan mablag‘larning qaytarilishini ta’minlash. Birinchi bosqichda harakatlar asosan: – jinoiy daromadlarni (pul va boshqa mol-mulk) legallashtirish uchun qulay bo‘lgan shaklga o‘tkazish; – yashirin saqlash uchun shart-sharoitlar yaratish legallashtirishning optimal vositasini (usulini) tanlash, legallashtirishni xavfsiz amalga oshirishni ta’minlash uchun ishtirokchilar va tashkilotlar doirasini tanlash; – legallashtirishning taxmin qilingan moliyaviy va moddiy xarajatlarini aniqlash. Yuqorida ko‘rsatilgan tayyorgarlik tadbirlari bilan bir qatorda, jinoyatni rejalashtirishni tartibga soluvchi shaxslarning roli, faoliyatning tartibini hisobga olgan holda, jinoyat oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan to‘siqlarni bartaraf etishni nazarda tutadigan choralar ko‘rish mumkin. Jinoiy daromadlarni legallashtirishning bosqichlari (kriminalistik belgilarning tarkibiy elementlari) jinoiy guruhlarining izchil faoliyati sifatida qaralishi kerak. Shu bilan birga, jinoiy daromadlarni legallashtirish bosqichlarining soni, bizning fikrimizcha, qonuniylashtirish mexanizmining murakkabligiga, jinoiy tashkilotning tuzilishiga, jinoyat subyektining xususiyatlariga va bir qator boshqa holatlarga bog‘liq. Mavjud adabiyotlarni va tergov amaliyotini tahlil qilish va umumlashtirish qonuniylashtirishning ikki fazali, uch fazali va to‘rt fazali modellarini ajratish imkonini beradi. Legallashtirishning ikki bosqichli modeli (sxemasi) eng sodda bo‘lib, uyushgan guruh a‘zolari tomonidan jinoiy daromadlar bilan pul mablag‘larini naqdashtirish, ayirboshlash operatsiyalari va birinchi bosqichni tashkil etuvchi bir qator boshqa operatsiyalar kabi moliyaviy operatsiyalarni qonuniylashtirishni amalga oshirishdan iborat. Keyingi bosqichda mablag‘lar qonuniy ravishda olingan mablag‘lar niqobi ostida qonuniy muomalaga qaytariladi. Shu bilan birga, birinchi bosqichda amalga oshirilgan operatsiyalar qonuniy mablag‘lar manbai sifatida joylashtiriladi. Legallashtirishning uch bosqichli modeli (sxemasi) jinoiy daromadlarni joylashtirish, aralashtirish va birlashtirishdan iborat. Joylashtirish bosqichida ayirboshlash operatsiyalari, naqd pulni moliyaviy vositalarga konvertatsiya qilish, pul mablag‘larini boshqa shaxslarning, shu jumladan, boshqa mamlakatlarga hisob raqamlariga o‘tkazish kabi operatsiyalar va boshqa bir qator operatsiyalar amalga oshiriladi. Ikkinchi bosqichda, yuvilgan mablag‘lar qonuniy ravishda olingan mablag‘lar yoki moliyaviy vositalar bilan aralashtiriladi. Buning uchun katta pul oqimlariga ega bo‘lgan moliyaviy va nomoliyaviy sektorlarning turli institutlaridan foydalanish mumkin. Aralashtirish ma’lum muassasalarga, muddatli omonatlarga mablag‘larni investitsiya qilish niqobi ostida yoki bunday muassasalar bilan turli operatsiyalar niqobi ostida, masalan, go‘yoki ko‘rsatilgan xizmatlar, etkazib berilgan tovarlar va boshqalar uchun to‘lovlar shaklida amalga oshirilishi mumkin. bosqichda, qonuniylashtirilgan qiymatlar qonuniy ravishda olinadigan daromad shakliga ega va huquqiy iqtisodiyotga birlashtiriladi. To‘rt fazali model (sxema) shuningdek, mablag‘lar yoki boshqa mulk bilan bir qator ketma-ket operatsiyalardan iborat. Birinchi bosqichda jinoiy guruh a‘zolari pul mablag‘larini mankiyurlarning hisob raqamlariga o‘tkazish yo‘li bilan ozod qilinadi. Ikkinchi bosqichda birja

operatsiyalarini amalga oshirish, mablag'larni moliyaviy vositalarga aylantirish va hokazolarni amalga oshirish mumkin. Uchinchi bosqich qonuniy faoliyat ko'rsatayotgan tashkilotlar, shu jumladan yirik va nufuzli tashkilotlarning hisobvaraqlari bilan operatsiyalardan foydalangan holda mablag'larni niqoblashdan iborat. Oxirgi bosqichda uyushgan guruhlar tomonidan nazorat qilinadigan shaxslarning hisobvaraqlarida qonuniylashtirilgan daromadlarni birlashtirish (unifikatsiya qilish) amalga oshiriladi. E'tibor qiladigan bo'lsak, qonuniylashtirish sxemalarining bunday bo'linishi shartli, chunki real hayotda legallashtirish jinoyatchilarning yagona niyati bilan qoplangan jinoiy daromadlarni qonuniy ravishda olingan ko'rinishga olib keladigan doimiy jarayondir. Qayd etilganidek, jinoiy daromadlarni legallashtirish daromad olishning jinoiy manbalari, ularni saqlash va yashirish shakllari, joyi, vaqtning davomiyligi, legallashtirish shartlari, ishtirokchilar va legallashtirish jarayonida parallel ravishda amalga oshirilgan boshqa jinoyatlar bilan o'zaro bog'liqlik darajasini belgilash muhim. Jinoiy daromadlarni legallashtirish alohida jinoyat sifatida bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida shakllanib, ularning muntazamliligi mulkning boshqa turlariga va davlat mulkiga egalik huquqi bilan bir qatorda iqtisodiy faoliyatning barcha sohalarida to'la va faol ishtirok etishi bilan bog'liq. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga aloqador jinoyatlarning tergovi jinoyat huquqi, kriminologiya, jinoyat-protsessual huquqi, kriminalistika va boshqa huquqiy fanlar nuqtai nazaridan har tomonlama o'rganish uchun yetarli ilmiy va amaliy asoslar to'liq foydalanilmagan. Shu bilan birga, jinoyatlarning ushbu toifasini aniqlash va tergov qilishda xorijiy tajribani o'rganish, jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hujjatlarni o'rganish legallashtirish va jinoiy faoliyat obyektiga qarab, legallashtirishning ma'lum usullarini (uslublarini) ajratish va guruhlash imkonini beradi. Jinoiydaromadlarni legallashtirishning ma'lum usullarini quyidagilarga bo'lish mumkin:

- 1) moliya-kredit bank operatsiyalari amalga oshirish;
- 2) moliya-xo'jalik va boshqa tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish;

3) xalqaro moliya-xo'jalik faoliyatida ishtirok etish. Moliya-kredit bank operatsiyalari jarayonida legallashtirish yo'llari juda xilma-xil bo'lib, asosan quyidagi operatsiyalarni o'z ichiga oladi: a) pul mablag'larini bank hisobvarag'iga o'tkazish, pul o'tkazish, chet el valyutasini naqd pulga ayriboshlash, boshqa denominatsiya banknotlari uchun bir nomdagi banknotlarni almashtirish va boshqa operatsiyalar. Jinoiy faoliyat natijasida orttirilgan pul mablag'larining asl mohiyati izlarini yashirish jarayoni (firibgarlik, noqonuniy iqtisodiy faoliyatdan tushgan daromadlar va b.) ko'pincha bir soxta firma hisobvarag'idan boshqa hisobvaraqa pullarning bir necha bor o'tkazilishi orqali amalga oshiriladi. Kompaniyadan pul o'tkazmalari va to'lovlarni qonuniyligini ta'minlash maqsadida moliyaviy va iqtisodiy faoliyatni aks ettiruvchi turli xil hujjatlar (masalan, savdo shartnomalari, kreditlar, ta'minot, xizmatlar, sug'urta, hisob-kitoblar, mol-mulkni qabul qilish va topshirish aktlari hamda boshqa ko'plab harakatlar) rasmiylashtirilishi

mumkin. Odatda, jinoiy daromadlarni legallashtirishga qaratilgan bank operatsiyalarini amalga oshirish asosan, iqtisodiyotning muayyan sektorida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi, real sektorda hamda soxta firma va kompaniyalarning rahbarlari tomonidan ishlab chiqarish sohasida, transport va logistika hamda boshqa xizmatlar ko'rsatish, savdo, xizmat ko'rsatish va boshqalarda namoyon bo'ladi. Jinoiy pul mablag'larini legallashtirish bir davlat valyutasini boshqa davlat valyutasiga ayriboshlash va kichik banknotalarga valyuta almashinuvi yo'li bilan amalga oshirilishi ham mumkin. Majburiy identifikatsiya qilish tartibidan qochish uchun almashinuvlar ko'pincha turli banklarda amalga oshiriladi. b) jinoiy daromadlarni legallashtirishning eng ko'p uchraydigan usullaridan biri bo'lgan naqd pullarning bank hisobvarag'idan olishda bo'lib, bunday dalillarni aniqlash va mustahkamlash murakkab bo'lib, sababi banklarning rahbarlari ko'pincha legallashtirish ishtirokchilari sifatida ishtirok etishadi. Ko'pincha tijorat banklari to'g'ridan-tog'ri bankning ustav kapitaliga va boshqa aktivlariga ega bo'lgan jinoiy guruhlar tomonidan tuziladi. Naqdashtirish turli usullar bilan amalga oshiriladi: – yuridik shaxsning bank hisobvarag'idan naqd pul olish yo'li bilan pul mablag'larini qabul qilish, turli xil asbob-uskunalar, mahsulotlar, tovarlarni sotib olgan jismoniy shaxslar tomonidan qarz bitimlari bo'yicha qarzlarni to'lash orqali; – naqd bo'lmagan mablag'larni xizmat shartnomalari, sug'urta, dividend to'lovlari, royaltlar ko'rinishida jismoniy shaxslarning hisob raqamlariga o'tkazib beriladigan pul mablag'laridan erkin tarzda olib qo'yish orqali; – banklardan olingan naqd pulni yuridik va jismoniy shaxslar vakillariga berish huquqiga ega pochta-telegraf tashkilotlarining imkoniyatlaridan foydalanish orqali; – shartnoma asosida yuridik va jismoniy shaxslar uchun kredit tashkilotlari tomonidan beriladigan kartochkalar yordamida naqd pul olish orqali. Yuridik shaxslar turli xil xizmatlar, xaridlar, mamlakatimiz va xorijda banklarda naqd pul yoki to'lovlarni olishi mumkin. Buning qulayligi shundaki, bir nechta to'lov va kredit kartalaridan foydalangan holda naqd pul berish va olish bo'yicha operatsiyalarning maxfiyligidadir. d) chet elda amalga oshirilgan moliyaviy operatsiyalar asosida chet eldagi bank hisob raqamlariga pul o'tkazishda yuridik shaxs mahalliy banklarning xorijiy banklardagi vakillik hisobvaraqlaridan foydalanishi orqali. Jinoiy daromadlarni yashirish uchun offshor hududlarda imkoniyatlar yaratilgan bo'lib, unda mablag'larning manbalari, shu jumladan jinoiy yo'l bilan olinganligiga jiddiy ahamiyat berilmaydi. Qonuniylashtirilgan mablag'larni qaytarish uchun yirik kredit shartnomalarini tuzish keng qo'llaniladi. Ta'kidlash joizki, kredit berishning odatdagi tartibi kredit olish uchun arizani ko'rib chiqish, bank krediti to'lov qobiliyatini tahlil qilish, taqdim etilayotgan hujjatlarning huquqiy sifati, mijozning bank xavfsizligi xizmati tomonidan tekshirilishi va boshqa protseduralarni o'rganish uchun juda uzoq davom etadigan tartibni o'z ichiga oladi. Yuridik shaxslar tomonidan kredit olish jarayonini jadallashtirish kredit operatsiyalari uchun mas'ul bank xodimlari bilan korrupsiyaviy munosabatlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash bilan birga amalga

oshiriladi. Umuman olganda, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga aloqador jinoyatlarning kriminalistik tavsifi haqida soʻz yuritganda mazkur jinoyatlarning kelib chiqishi, rivojlanishiga sabab boʻluvchi omillarga alohida eʼtibor qaratish lozim. Chunki mazkur toifadagi jinoyalar latent turdagi jinoyatlar hisoblanib, aksariyat holatlarda yashirin tarzda amalga oshiriladiki, bu oʻz navbatida tergov organlaridan yuqori darajadagi bilim va malaka talab qiladi. Latent turdagi jinoyatchilikning sabablarini chuqur tahlil qilish hamda ularni har taraflama oʻrganilishi jamiyatda yashirin jinoyatlarni keltirib chiqaradigan sabablar va sharoitlarni aniqlashga yordam beradi. Xalqaro miqyosda korrupsiyani oldini olish boʻyicha koʻrilgan chora tadbirlar yuzaidan turli chora tadbirlar amalga oshirilgan

XORIJ TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL QILISH

Xalqaro Transparensy International tashkilotining maʼlumotlariga koʻra korrupsiya darajasi eng past boʻlgan davlatlardan biri bu – **Yangi Zelandiyadir**. Mazkur davlat korrupsiya darajasi eng past boʻlgan davlatlar reytingida yuqori oʻrinlarni egallab keladi. Korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlar uchun javobgarlik masalasida Yangi Zelandiya tajribasiga qaraydigan boʻlsak, 1961-yilda qabul qilingan Jinoyatlar aktining oltinchi boʻlimi “Qonun va odil sudlovni amalga oshirishga taʼsir qiluvchi jinoyatlar” deb nomlanib, mazkur boʻlimda poraxoʻrlik va korrupsiya uchun javobgarlik ham belgilangan. Eʼtiborli jihati shundaki, mazkur boʻlimda har bir davlat amaldorining korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlari uchun javobgarlikka tortish alohida qilib ajratilgan. Xususan, Aktning 100-bandida sudyalalar va sud xodimlarining poraxoʻrligi, 101-bandida sud xodimiga pora berish, 102-bandida vazirlarning poraxoʻrligi, 103-bandida parlament deputatining korrupsiyasi va poraxoʻrligi, 104-bandida huquqni muhofaza qilish organi xodimining korrupsiyasi va poraxoʻrligi, 105-bandida mansabdor shaxsning poraxoʻrligi, 105Cbandida chet ellik davlat amaldoriga pora berish, 105Dbandida Yangi Zelandiyadan tashqarida xorijiy davlat amaldorining poraxoʻrligi, 105Ebandida xorijiy davlat amaldorlarining korrupsiyasi uchun javobgarlik belgilangan. Yuqorida sanab oʻtilgan jinoyatlarda nafaqat pora olganlik, balki pora berish va pora berishga dalolat qilganlik uchun ham javobgarlik belgilangan. Demak, Yangi Zelandiyada har bir mansabdor shaxsning korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlari uchun alohida javobgarlikning belgilanishi ularning jamiyatdagi oʻrni, yuklatilgan vazifaning ahamiyati bilan bogʻliq deyishimiz mumkin. Korrupsiyaga qarshi kurashda bu usul juda samarali hisoblanib har bir mansabdor shaxsning masʼuliyatini oshiradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashda Finlandiya tajribasi diqqatga sazovor. Xalqaro Transparensy International tashkilotining maʼlumotlariga koʻra korrupsiya darajasi eng past boʻlgan davlatlardan biri **Finlandiya** hisoblanadi. Mazkur davlat korrupsiya darajasi eng past boʻlgan davlatlar kuchli beshtaligiga kirib keladi. Hozirgi kunda Finlandiyada yiliga 3 yoki 4 ta poraxoʻrlik bilan bogʻliq jinoyat ishlari koʻrilgan ekan. Ushbu holatni 1980-1989-yillar oraligʻidagi davr bilan

taqqoslaydigan bo'lsak, mazkur yillarda 81 nafar shaxslar pora olganlik uchun, 49 nafar shaxslar pora berganlik uchun jazolangan. E'tiborli jihati shundaki, Finlandiya Jinoyat kodeksida "korrupsiya" degan tushuncha mavjud emas. Unda mansabdor shaxslarning poraxo'rliigi uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, bunday jinoyatni sodir etgan mansabdor shaxslar uchun qilmishning ijtimoiy xavfliligiga qarab jarima yoki 4 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlanadi. Finlandiyada boshqa davlatlardagi kabi korrupsiyaga qarshi kurash haqida maxsus qonun mavjud emas, korrupsiyaga qarshi kurashuvchi maxsus organ ham tuzilmagan. Korrupsiyaga umumiy jinoyatchilikning bir qismi qabilida kurash olib boriladi. Finlandiya Konstitusiyasi, Jinoyat kodeksi, Fuqarolik xizmati to'g'risidagi qonun, ma'muriy boshqaruvga oid yo'riqnomalar va boshqa qonunosti hujjatlar korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan hujjatlar hisoblanadi. Bularning orasida eng muhimi Axloq qoidalaridir. Finlandiyada korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan hujjatlar ijrosi ustidan nazorat mamlakat Prezidenti tomonidan tayinlanadigan, biroq, mutloq mustaqil faoliyat yurituvchi Adliya kansleri va parlament vakili Ombudsman tomonidan olib boriladi. Ular butun hokimiyat tarmoqlari faoliyatini nazorat qilish vakolatiga egalar. Yuqori martabali mansabdor shaxslarni ayblash haqidagi jinoyat ishlari maxsus tashkil etilgan Davlat sudi tomonidan ko'rib chiqiladi. Bu sud hattoki davlat rahbariga nisbatan bo'lgan ishlarni ham ko'rib chiqishi mumkin. Unga – Adliya kansleri, parlament vakili Ombudsman, hukumat vakillari, Oliy sud va ma'muriy sud sudyalari a'zo bo'lishi mumkin. Ikkinchi jahon urushidan keyin Davlat sudi bor – yo'g'i bir marta chaqirilgan xolos. Davlat xizmatchilari soni unchalik ko'p emas. Ayniqsa, 90-yillardan keyin davlat xizmatchilari soni deyarli teng yarmiga, ya'ni 230.000 dan 127.000 ga qisqartirilgan. Finlandiyada davlat xizmatchilarini korrupsiyalashuvidan saqlovchi muhim omillardan biri - ularning moddiy va ijtimoiy ta'minlanganligidadir. Alohida ta'kidlash lozimki, Finlandiyada ommaviy axborot vositalari ijtimoiy nazoratning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. Hukumat esa, ommaviy axborot vositalariga nafaqat erkinlik yaratib bergan, balki har bir e'lon qilingan korrupsiya holati bo'yicha aniq choralarni ko'rib boradi. Finlandiya korrupsiyaga qarshi bir qancha xalqaro hujjatlarga qo'shilgan, xalqaro tashkilotlar va boshqa davlatlar bilan hamkorlik aloqalarini faol olib boradi.

Latviya tajribasi

Korrupsiyaga qarshi samarali kurash olib borib, korrupsiya ko'rsatgichi bo'yicha yaxshigina natijalarni qayd etayotgan mamlakatlar qatorida Latviyaning yuritayotgan siyosatini ham alohida ta'kidlashimiz lozim. Latviya bunday natijaga, avvalo, mamlakatda antikorrupsiyaviy ta'limni joriy etishga jiddiy e'tibor berib, ushbu tizimni maktablardan to oliy o'quv yurtlarigacha tatbiq etishga muvaffaq bo'lish orqali erishgan. Latviya ta'lim tizimida yoshlar o'rtasida halollik va vijdonli bo'lishni targ'ib qilishga, korrupsiya va poraxo'rlikning zararlari haqidagi

tushunchalarni shakllantirishga imkon beradigan loyiha ham ishlab chiqqan. Mazkur loyiha doirasida maktab o'quvchilari orasida turli xildagi tadbirlar, jumladan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga noinsoflik, vijdotsizlik aks etgan multifilmlar yoki ertaklar ijro etilib, ularning fikrlashlari uchun muhokamaga tashlanadi. Barcha o'quvchilarning fikrlari yozib olinib, tanlovlarga jo'natiladi. Tanlov "Korrupsiyaga qarshi birgalikda" shiori ostida o'tkaziladi.

Yana shuningdek, Latviyada har yili mamlakat hududi bo'ylab korrupsiyaga qarshi kurash masalasiga bag'ishlangan seminarlar o'tkaziladi. Bunday seminar treninglar shunchaki qog'ozbozlik yoki ko'zbo'yamachilik uchungina tashkil qilinmasdan, maxsus antikorrupsiyaviy mexanizmlarni ishlab chiqishga qaratilgan bo'ladi.

Latviyada korrupsiyaga qarshi kurashda asosiy omil bu-davlatda siyosiy irodaning mavjudligi bilan izohlanadi. Mamlakatda faoliyat yuritayotgan Korrupsiyaga qarshin kurash va uni oldini olish byurosi (KNAB) faoliyat yuritib, unga quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlarni oshkor qilish va bartaraf etish;

ushbu sohada tergov harakatlarini amalga oshirish va jinoiy ta'qibni muvofiqlashtirish;

mansabdor shaxslarni faoliyatini kuzatib borish, ularga nisbatan qo'llanilgan cheklov va ta'qiqlarni nazoratga olish;

manfaatlar to'qnashuvi bilan bog'liq holatlarda shaxslarni javobgarlikka tortish;

korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishda qonunchilikni tahlil qilish.

Shu bilan bir qatorda markur byuro tomonidan amalga oshirilgan bir nechta ishlar, jumladan, 2019-yil sentabrda Latviyaning sobiq prezidenti Raymond Beyonisni korrupsiyaviy qilmishi yuzasidan guvoh sifatida tergov qilganligi, ya'na bir sobiq president Vayra Vike-Freybergani sovg'a sifatida qabul qilgan 850 yevrolik RADO soatini o'zlashtirganligi yuzasidan tekshirish o'tkazganligi hamda Riga dumasida shahar budjetidan 20mln yevro noto'g'ri sarf qilinganligi bilan bog'liq holatlar bo'yicha tintuv o'tkazilganligi kishini hayratga soladi. Bunday ishlarni amalga oshirilayotganligi haqiqatdan ham mazkur byuroning mustaqil, adolatli faoliyat yuritishidan dalolat beradi. O'z navbatida mamlakatda bunday siyosatning yuritilishi korrupsiyani ildiziga bolta urishga zamin yaratadi.

XULOSA

Bank moliya sohasida yuzaga keladigan shubhali operatsiyalarni operatsiyalarni aniqlashda amalga oshirilayotgan operatsiyaning asosiy manbaasini topish eng asosiy vazifadir. Chunki shubhali operatsiyalarni amalga oshirgan shaxslarning doirasini aniqlab, ushbu qilmish aynan qaysi hududdan yoki qaysi shaxslar o'rtasida nima maqsadda amalga oshayotganligini bilish kelgusida ushbu noqonuniy faoliyat bilan shug'ullangan shaxslarni javobgarlikdan qochishni oldini olishga yordam beradi. Bazi hollarda shubhali operatsiyalarni amalga oshirgan shaxslarni aniqlashni imkoni bo'lmaydi. Chunki amaliyotda ko'p hollarda shubhali operatsiyalar afshor

kimsalarning nomi bilan hamda korxonaning asl yuridik manzili va ta'sis hujjatlarini ko'rsatmasdan faoliyat olib boriladi. Bu esa huquqni muhofaza qiluvchi organlar va bank moliya sohasida ichki nazorat idoralarini yanglishtirish imkonini yaratadi. Shu sababli ham ushbu sohada amalga oshirilayotgan maxsus vakolatli davlat organlari ushbu operatsiyalarni amalga oshirish jarayonini kuzatishda pul o'tkazmalarini amalga oshirayotgan shaxslarni ga'yritabiiy xatti-harakatlari va shubhali o'tkazmalardan ko'zlangan manfaatlarni sinchkovlik bilan tahlil qilgan holda doimiy moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilib borishi maqsadga muvofiqdir. Agar ushbu noqonuniy pul o'tkazmalari tranzaksiyalarni lozim darajada monitoring qilinmasa turli korrupsion huquqbuzarliklar sodir bo'lishiga asosiy omil hisoblanadi. Shuningdek shubhali moliyaviy operatsiyalar korrupsiyani vujudga keltirishiga sabablardan biri bank sohasi vakili va mijoz o'rtasida korrupsion kelishuv orqali o'zining jinoiy faoliyatini yashirish, noqonuniy pul o'zlashtirilgan pul mablag'lariga qonuniy tus berish, o'z shaxsini shubhali maqsadlarda o'zgartirish orqali o'zining faoliyatini qonuniydek ko'rsatishda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-iyundagi 402-son qarori bilan tasdiqlangan Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish bilan bog'liq ma'lumotlarni taqdim etish tartibi to'g'risidagi nizom
2. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti tomonidan "Tijorat Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurollarini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurash boyicha qarorda ichki nazorat qoidalariga o'zarish va qo'shimchalar kiritish haqida 3-band 2023 yil 343-B sonli 12-sonli qarori
3. Криминалистическая характеристика легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Жамбалов Д. Б. доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления. 2019 кандидат юридических наук E-mail: d-zhambalov@mail.ru
4. Кондратьева Е.А., кандидат экономических наук, доцент, ведущий научный сотрудник НИИ Счетной палаты Российской Федерации Проблемы противодействия отмыванию доходов и финансированию терроризма: условия и факторы легализации преступных доходов в России
5. D.B.Bazarova, M.X.Kadirova, A.A.Xakberdiev, A.A.Xujanazarov. Jinoiy daromadlarni legallashtirish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish: o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019. – 161 b.
6. Криминалистическая характеристика легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Жамбалов Д. Б. доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления. 2019
7. D.B.Bazarova, M.X.Kadirova, A.A.Xakberdiev, A.A.Xujanazarov. Jinoiy daromadlarni legallashtirish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish: o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019. – 161 b
8. "O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi qonun